

Xinjiang – en kort historisk tillbakablick

Xinjiang är idag en del av det kinesiska väldet, även om en del av invånarna där önskar att det hade varit annorlunda. Ser man tillbaka i historien visar det sig att ett stort antal olika aktörer har varit inblandade i kampen om detta område.

TEXT: BERTIL LUNDAHL

Den som kastar en blick på en topografisk karta över Xinjiang inser snabbt att detta är ett område som inte självklart bildar en naturlig politisk enhet. Det var först när manchuernas Qingimperium erövrade området kring 1760 som denna enhet mer definitivt började ta form.

Eftersom många olika folk har haft inflytande över området kan samma plats vara känd under ett flertal olika namn, ibland upp till ett tiotal. Namnen kan också ha politisk laddning – Xinjiang (Nya gränsområdet) hör samman med det österifrån kommande kinesiska imperiets framflyttade positioner, medan uigurernas Östturkestan visar på en anknytning till de andra turkfolken längre västerut.

Rent historiskt har nämligen detta centralt belägna område, som genomkorsas av de handelsvägar som på 1800-talet fick namnet Sidenvägen, påverkats av impulser inte bara från Kina utan även från många andra håll.

Oasstäderna runt Tarimbäckenet, framför allt de längst

Wikipedia-karta som visar Xinjiangs läge i Kina.

i väster som t.ex. Kashgar, har haft nära kontakter med norra Indien och områden som idag ligger inom de angränsande f.d. Sovjetrepublikerna eller Afghanistan.

Turpan ligger längre österut och har därför en historia som ofta skilt sig från oasstäderna runt Tarimbäckenet. Kontakterna har främst gått norrut via passagen där dagens Urumqi ligger eller mot öst eller nordost. När området inte varit självständigt har det dominerats av makter baserade i Mongoliet, Kina eller Tibet.

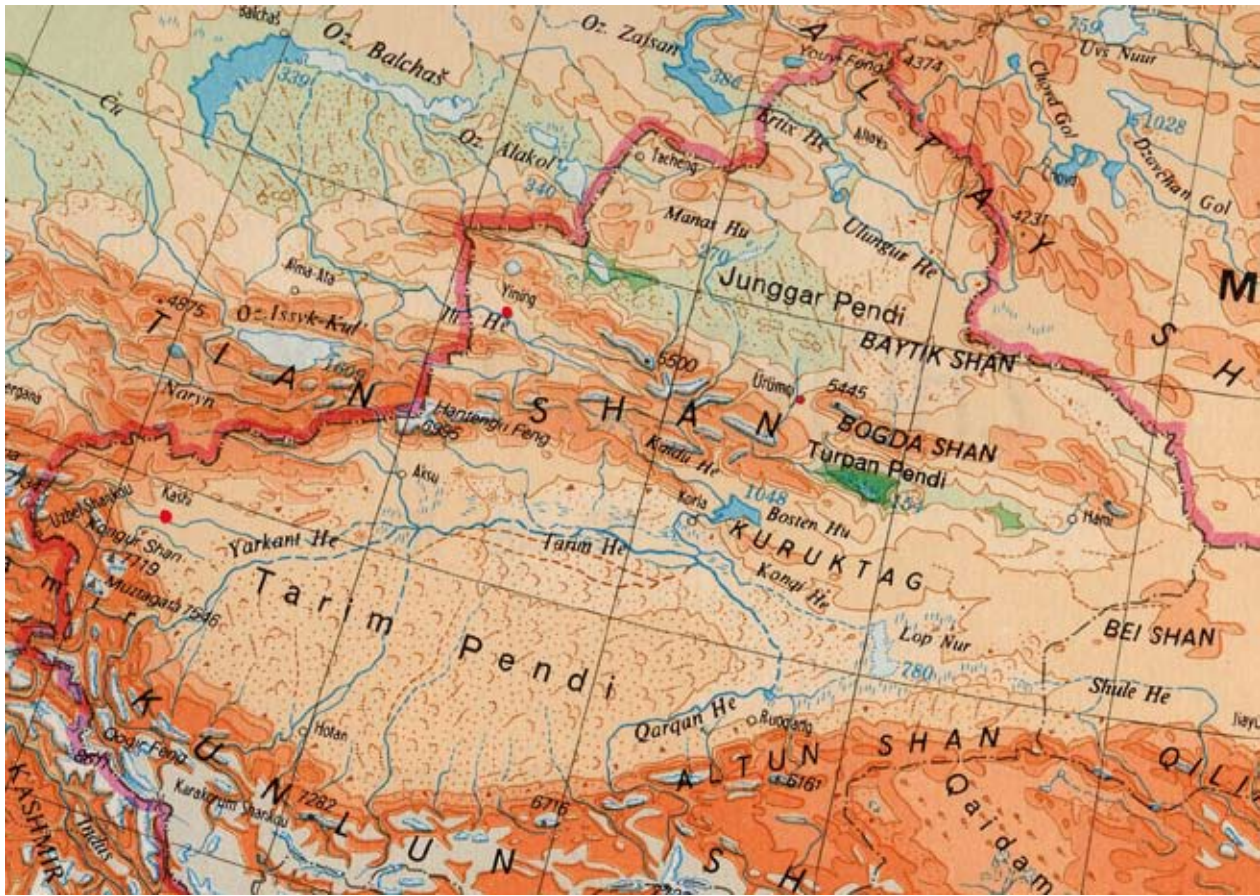
Norra Xinjiang med Dzungariet och den bördiga Ili-dalen har traditionellt haft mycket kontakter västerut med vad som ibland kallats Västturkestan d.v.s. området mellan Kaspiska havet och Xinjiang.

Fynden av mumier i Xinjiang

Det torra klimatet i Xinjiang har gjort att städer, som det en gång blomstrande Loulan, har övergivits, men det har också bidragit till att människor som bott här för flera tusen år sedan har frystorkats och bevarats som mumier. Fynd av mumier hade gjorts redan när Sven Hedin var här för ett drygt sekel sedan, men det är framför allt under de senaste decennierna som nya intressanta upptäckter gjorts och dessa mumier undersökts närmare med hjälp av DNA-teknik.

Mumierna som påträffats i Xinjiang har som regel mer likheter med européer än med kineser, men det betyder inte att de kommit från Europa. I stället har förmodligen våra gemensamma indo-europeiska förfäder utvandrat både väster- och österut från trakterna norr om Svarta havet eller möjligtvis ännu längre österifrån.

Mumierna blir förstas också en bricka i historieskrivningen om Xinjiang. Med de fynd som gjorts hittills kan inte Kina hävda att området bebotts av kineser sedan äldsta tider. Men även om uigurerna gärna vill se dessa

Denna topografiska karta visar tydligt hur bergen Kunlun i söder, Tianshan i mitten och Altai i nordost indelar Xinjiang i olika områden. I söder ligger det väldiga Tarimbäckenet (Tarim Pendi) som rymmer världens näst största öken Taklamakan, i mitten, avskilt från Tarim av Kuruktagbergen, ligger Turpanbäckenet (Turpan Pendi) med världens näst lägst belägna plats 154 m u.b. och i norr ligger Dzungariet med Dzungarbäckenet (Junggar Pendi) och den bördiga Illdalen längst västerut. Huvudstaden Urumqi (Ürümqi), Ghulja (Yining) vid Ilifloden och Kashgar (Kashi) är utmärkta med rött. Väster om Kashgar reser sig de väldiga Pamirbergen.

mumier som sina förfäder så får de inte medhåll av västerländska forskare, som anser att uigurerna kom till Xinjiang långt senare de också.

Xiongnu och Handynastin kämpar om herraväldet

Under vissa delar av historien har nomadfolk från norr och nordost lyckats ta mer eller mindre kontroll över oaserna i Tarimbäckenet och Turpansänkan och därmed säkrat tillgång till jordbruksprodukter från dessa områden. Ett förbund av övervägande nomader, xiongnu, tog under första delen av 100-talet f.Kr. kontroll över de sydöstra delarna av Xinjiang sedan de fördrivit ett annat folk, yuezhi, därför. Konflikter mellan xiongnu, som även kontrollerade landet norr om Kina i de nuvarande mongoliska områdena

och den kinesiska Handynastin 206 f.Kr.–220 e.Kr. ledde slutligen till att Hankejsaren Wudi omkring 120 f.Kr. beslöt att skicka trupper västerut för att ”skära av xiongnus högra arm” d.v.s. ta kontroll över strategiska områden i Xinjiang. För att försörja de egna soldaterna så långt bort infördes nu militära jordbrukande kolonier, tuntian, med bönder som också var soldater.

Under denna första epok av kinesisk expansion in i Xinjiang lyckades så småningom Handynastin att ta kontroll över delar av Xinjiang under en period av sammanlagt ca 125 år. Men xiongnu fanns kvar som en rival till Han och behöll under hela tiden tillsammans med ett annat folk, Wusun, kontroll över Dzungariet. Efter 150 e.Kr. blev det ättlingar till yuezhi, kushanerna, som kom att spela en

dominerande roll i södra Tarimbäckenet. Den kinesiska Handynastin var alltså långt ifrån ensam om att utöva kontroll över Xinjiang under epoken Han. Mönstret av en makt baserad i de mongoliska områdena som stred mot en Kinabaserad om inflytande i Xinjiang skulle komma att upprepas fler gånger i historien.

Från 200-talet till slutet av 500-talet

Den långa period av splittring i Kina som följde efter Han ledde till att kinesiska dynastier på sin höjd kunde utöva ett sporadiskt och begränsat inflytande i Xinjiang. Området kom till en början främst att styras av lokala regenter. Handeln längs Sidenvägen fortsatte, kontrollerad främst av sogdiska köpmän, och buddhismen fick fotfäste inte bara här utan även längre österut i Kina. Grottemplen i Kizil i Xinjiang fick efterföljare längre österut i t.ex. Dunhuang, Datong och Luoyang.

I mitten av 300-talet tog ruanruan, ett nomadförbund som efterträtt xiongnu i Mongoliet, kontroll över Dzungariet och krävde tribut från oasstäderna kring Tarim. Hundra år senare tog heftaliterna, som hade sin bas väster om dagens Kina, över ruanruans position. Nästa makt att räkna med i Xinjiang som tog över efter heftaliterna och ersatte ruanruan i Mongoliet var Kök-turkarna, vars stat eller khaganat snart splittrades i en östlig del i Mongoliet och en västlig med inflytande över Dzungariet och västra Tarim.

Tangs expansion västerut

Med Kinas enande under Sui (589–618) och Tang (618–907) kom landet åter att slå in på en expansiv politik västerut. De västliga turkarna besegrades och Tangs överhöghet kom, förutom att omfatta Xinjiang, för en kort period under senare delen av 600-talet också att sträcka sig långt bort väster om Pamir. Men i söder fanns nu det mäktiga tibetanska väldet som mellan 670 och 693 tog makten över stora delar av Sidenvägen. Tang lyckades därefter för en tid återta och konsolidera sin makt över Xinjiang och åter utöva makt väster därom.

Men med förlusten mot araberna i slaget vid Talas 751 och med An Lushans uppror 755–63 i norra Kina var Tangs storhetstid över och makten över Xinjiang gick förlorad. Tack vare uigurernas hjälp överlevde Tang upproret, men i Xinjiang blev det nu främst tibetaner och uigurer som kämpade om inflytande. Sammanlagt kom Tangs makt över Tarimstäderna, som främst utövades med hjälp

av den lokala eliten och andra icke-kinesiska folk, att vara cirka 100 år. Därtill kom 20 år av makt över Dzungariet, något Handynastin aldrig haft. Det kom att dröja tusen år innan en Kinabaserad makt åter tog kontroll över Xinjiang.

Uigurerna och andra aktörer i Xinjiang

Uigurerna, som varit underställda det turkiska khaganatet innan de störtade det 744, kom ursprungligen från det mongoliska kärnområdet. Deras välde utsträcktes sedan till Dzungariet innan de besegrades av kirgiser 840. Huvuddelen av uigurerna bosatte sig nu i området kring dagens Urumqi och Turpan, där de kom att blanda sig med indo-europeiska folk – dagens uigurer har alltså ett blandat mongoliskt-indoeuropeiskt påbrå. Den stat de upprättade med Khocho som huvudstad kom att vara från 800-talet till 1200-talet, längre än någon annan makt både tidigare och senare i Xinjiang. Ruinerna av Khocho (Gaochang) kan ännu ses utanför Turpan.

Men uigurerna kontrollerade bara en del av Xinjiang. I väster, i dagens Kazakstan och Kirgizistan, kom ett nytt förbund av turkfolk att bildas, karakhaniderna (ca 840–1211), vars inflytande kom att utsträckas till västra Tarim. Genom karakhaniderna, som vissa forskare hävdar också hade uigurisk bakgrund, kom islam efterhand att spridas till Xinjiang, där manikeism, buddhism och nestorianism tidigare varit dominerande bland uigurerna.

Sydöstra Tarim däremot kom under tangutiskt inflytande. Tanguterna, som upprättade dynastin Västra Xia (1038–1227) hade från sin bas i Ordos utvidgat sitt välde västerut till Gansu och Qinghai. Direkt kommunikation mellan större delen av Xinjiang och dynastierna Song (960–1279), Liao (916–1125) och Jin (115–1234) hindrades nu av tanguterna.

Ytterligare en dynasti som kom att ha inflytande över Xinjiang var Kara khitai. Khitai (även kallade khitanerna), som är upphovet till det alternativa namnet för Kina, Cathay, hade styrt över dynastin Liao i norra Kina. Sedan de besegrats av Jin 1125, flydde en av deras klanledare via Mongoliet västerut där han upprättade ett khanat, Kara Khitai, vars multi-etniska välde kom att omfatta delar av Xinjiang och områden väster och nordväst därom.

Kara khitais khanat blev relativt kortlivat för i början av 1200-talet kom nästa framstöt från de mongoliska områdena med det nya välde som skapats av Djingis khan. När han dog 1227 kom makten över de områden han eröv-

rat att fördelas mellan hans söner. Den andre av sönerna, Chaghatai, kom att tilldelas det område som dessförinnan lytt under Kara khitai och som persiska källor nu kom att kalla Turkistan. Men arrangemanget att dela upp väldet mellan rivaliserande söner kom att leda till konflikter och skiftande maktkonstellationer som kom att påverka Xinjiang under perioden från 1200-talet fram till 1600-talet. På grund av den faktiska splittringen inom mongolväldet kom den Kinabaserade men mongolstyrda Yuandynastin (1271–1368) på sin höjd att ha ett begränsat inflytande över Xinjiang på 1200-talet för att därefter förlora det. På 1330-talet kom Chaghatais ursprungliga valde att splittras i en del väster och nordväst om Xinjiang och en i själva Xinjiang. Moguler kom att användas som benämning på de härskare som stammade från Chaghatai. Men de var som regel härskare mer till namnet – lokala regenter var i praktiken oftast de som faktiskt styrde.

Ytterligare en aktör, de mongoliska dzungarerna, kom att utöva makt över Xinjiang från en bit in på 1600-talet fram till 1759 då manchuernas Qingdynasti, som erövrade hela Kina, nu också lade under sig Xinjiang. Detta blev början på den långa epok av styre från Kina, som bara brutits under kortare perioder sedan dess.

Under senare delen av 1800-talet, då muslimska uppror skakade olika delar av Qingväldet, skapade Yakub Beg, en krigsherre från Kokand, ett kortvarigt emirat med centrum i Kashgar. Efter Qings fall 1911–12 kom Xinjiang att styras av kinesiska krigsherrar, Yang Zengxin 1912–28, Jin Shuren 1928–33 och Sheng Shicai 1933–44, samtidigt som Sovjet från 1920-talets senare del kom att få allt större inflytande i området. Två kortvariga östturkestanska republiker 1933–34 och 1944–49 med makt över begränsade delar av Xinjiang kom att skapas innan Kinas kommunistparti slutligen tog makten över hela Xinjiang 1949.

LITTERATUR

S. Frederick Starr (red.), *Xinjiang – China's Muslim Borderlands*. 2004.

James A. Millward, *Eurasian Crossroads – A History of Xinjiang*. 2007.

Bertil Lundahl är fil.dr i sinologi och har varit lärare, forskare och kursledare vid Institutionen för östasiatiska språk i Lund 1972–98. Han har skrivit ett stort antal artiklar om Kina för Nationalencyklopedin, lett ett 80-tal resor till Kina och är sedan 2004 redaktör för Kinarapport.

Kina Indien

Vietnam Kambodja Laos Nepal Bhutan Japan Mongoliet
Transsibiriska järnvägen

Sveriges största och mest innehållsrika Kina- och Indienprogram. Även rundresor med kunniga färdledare till andra länder i Asien.

5 % rabatt
på alla resor i
katalogen.

Gäller medlemmar i Svensk-kinesiska föreningen vid bokning senast 30/4 2011. Ange rabattkod "SKF". Kan ej kombineras med andra rabatterbjudanden.

**KINA
RESOR**
Telefon 08-545 95 200
www.kinaresor.se

**INDIEN
RESOR**
Telefon 08-545 95 200
www.indienresor.se

RESKLUBBEN
KINARESOR | INDIENRESOR | HISTORISKA RESOR

Du har väl anmält dig till Resklubben?

Kinaresor presenterar många helt nya resor till Kina till förmånspris under hela 2011. Specialerbjudanden även från Indienresor och Historiska Resor. En underbart fin sommarupplevelse finns redan nu på www.historiskaresor.se – Kajakhelg i Stockholms ytterskärgård.

Anmäl dig på www.resklubben.se